

Girr û Gallî Mindalanî Kurd
Dîrokçeya Çapemenî û Medyaya Zarokan a Kurdî
Kenan Subaşı, Nûbihar, 2018, 184 rûpel, ISBN: 978-605-9413-35-0

Neslihan GÜNEŞ EROL

Neslihan GÜNEŞ EROL	Neslihan Güneş Erol ORCID: 0009-0009-2264-1697 neslihangn65@gmail.com Graduate Student, Mardin aRtuklu University, Kurdish Language and Culture Department, Mardin, Türkiye Mardin Artuklu Üniversitesi, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, neslihangn65@gmail.com Orcid: 0009-0009-2264-1697
Jêgir Citation Atıf	Güneş Erol, N. (2025). Girr û Gallî Mindalanî Kurd – Dîrokçeya Çapemenî û Medyaya Zarokan a Kurdî. <i>Artuklu Kurdology</i> (18). 110-115
Dîroka Şandinê Submission Date Geliş tarihi	04.10.2024
Dîroka Qebûlê Acceptance Date Kabul Tarihi	23.12.2024
Dîroka Weşandinê Publication Date Yayın tarihi	30.01.2025
Cureyê Gotarê Article Type Makale Türü	Nirxandina Pirtûkan Book review Kitap Tanıtımı
Hakemî Peer-Review Hakemlik	Cot Nenas – Du ji derve Double anonymized - Two External Çift Taraflı Kör Hakemlik – İki hakem
Beyana Etîk Ethical Statement Etik Beyanı	Hatîye beyankirin ku di pêkanîn û nivîsîna vê xebatê de hemû rêzikên zanistî û etîk hatine şopandin û hemû çavkanî bi awayekî têkûz hatine referanskirin <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i> Bu çalışma yapılırken ve yazılırken bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve kullanılan tüm kaynaklara uygun şekilde atıfta bulunulduğu beyan edilir.
Kontrola Întihalê Plagiarism Checks Benzerlik Kontrolü	Belê – iThenticate <i>Yes – iThenticate</i> Evet – iThenticate
Nakokiyên Berjewendiyên Conflicts of Interest Çıkar Çatışması	Di gotarê de di navbera nivîskar û ti alîyên din nakokîya berjewendîyê tune ye. <i>There is no conflict of interest between the author and any parties in the article.</i> Yazar ile makalede yer alan taraflar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Alîkarîya Darayî Grant Support Maddi Destek	Nivîskar beyan dike ku wê ji bo vê vekolînê ti fonên derveyî wernegirtine. <i>The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.</i> Yazar(lar), bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul etmektedirler.
Mafê Telifê & Destûr Copyright & License Telif Hakkı & Lisanslama	Nivîskar li jêr lisansa CC BY-NC 4.0 mafê xwe yê li ser xebata xwe diparêzin. <i>Authors publishing in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.</i> Dergide yayın yapan yazarlar, CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif haklarını saklı tutarlar.

Kovargerîya zarokan di jîyana zarokan û di pêvajoya perwerdeya zarokan de roleke giring digirin. Kovarên zarokan ji alîyê naverokê ve pir dewlemend in û gelek cureyên edebî di hundirê xwe de dihevin. Di kovarên zarokan de berhemên edebî yê wekî çîrok, fabl, karîkatur, helbest, mamik, xaçepirs, zûgotinok, pêşbirk cih digirin. Zarok bi saya van kovaran gelek cureyên edebî nas dikin. Kovarên zarokan bi saya naverokên xwe yê rengîn û piralî bala zarokan dikişînin û zarokan teşwîqê xwendinê dikin. Ji bo ku zarok bibin xwînerên serkeftî yê edebîyatê û xwedî estekîkeke edebî, şopandin û xwendina kovarên zarokan wekî gaveke yekem û herî giring tê nirxandin (Subaşı, 2018, r. 25). Kovarên zarokan ji alîyê ve zarokan hînî xwendinê dîke û ji aliyê ve jî fersendê dide ku zarok hem bifikirin û hem jî kêf bikin. Kovarên zarokan dibe alîkar ku zarok xwe nas bikin û li hember derdor û malbata xwe bêtir hesas bibin. Kovarên zarokan ji bo geşedana nasnameya zarokan û ji bo civakîbûna zarokan roleke piştevanîyê bi cih tînin. Saya van kovaran zarok derfetê dibînin ku bi hevalên xwe re bixebitin, berpirsariyê bistînin û lêkolînê bikin. Kovarên zarokan rêya xwendin, nivîsandin û şîrovekirinê vedike û zarok bi vî awayî tiştên nû fêr dibin û tiştên nû diceribînin (Aytekin, 2016,

r. 260). Bi saya naverokên rengîn û wêneyî zarok ji nivîsan jî keyfê distînin û hişê wan yê dîtbarî xurt dibe. Bi rêya van kovaran haya zarokan ji bûyerên rojane çêdibin û bêtir xwe di jîyana rojane de dibînin û jîyanê bêtir nas dikin. Kovarên zarokan xeyalên zarokan fireh dikin û rê vedikin ku zarok ji alîyê hunerî vê jî xwe bi pêş bixin.

Di perwerdeya zarokan de kovarên zarokan xwedî cihekî taybet e. Di perwerdeyê de kovarên zarokan wekî amûreke perwerdeyê tînin bikaranîn. Di pêvajoya perwerdeya zarokan de kovarên zarokan ji wan re dibin piştevanî û fêrbûnê hêsantir dikin. Kovarên zarokan agahîyên ku di wan yê de hatine dîtin xurt dikin û temam dikin. Kovarên zarokan ne wekî pirtûkên fermî yê waneyan ji wan dûr in. Ji ber vê yekê jî zarok dema di van kovaran de tiştê fêr dibin jê keyfê distînin û agahîyê wan bêtir mayînde dimînin. Valahî û kêmasîyên pirtûkên waneyan bi saya kovarên zarokan tînin temamkirin. Kovarên zarokan xwesteka xwendin û fêrbûnê xurt dikin û bi vî awayê zarok dibin xwedî xwendineke birêkûpêk û ev tişt jî li ser perwerdeya zarokan bandoreke erênî çêdike. Kovarên zarokan ji bo fêrbûna zimanê dayîkê jî xwedî roleke giring e. Ev kovar hezkirina zimanî xurt dikin û fêrbûnê zeximtir dikin.

Kovarên zarokan ji bo erk û fonksîyona xwe bi cih bîne divê xwedî hin taybetîyan bin. Di amadekirina kovarên zarokan de jî divê pîvan û qaîdeyên edebîyata zarokan neyên jibîrkirin û divê ew li gorî rastîya zarokan û jîyana bin. Kaxezên kovarên zarokan divê bi kalîte û mat bin divê rûpelên kovarê birêkûpêk û nivîs li gorî temenê zarokan bin. Di kovarên zarokan de divê hema hema hemû cure nivîs (helbest, gotar, çîrok, fabl, mamik, karîkatur hwd.) hebin. Di kovarên zarokan de ziman û vegotin divê li gorî geşedana zarokan be û divê hevok kurt û safî bin ku zarok bi hêsanî wan nivîsan fêhm bikin. Wêne û şîkl divê li gorî asta têgihîştina zarokan bin. xwerû û safî be û divê di wêne û şîklan de reng neyên tevlihevkirin. Di kovarên zarokan de divê bûyerên rojane cih bigirin û wêneyên ku van bûyeran rave dikin hebin. Kovarên zarokan divê xwesteka fêrbûnê û xwesteka xwendinê bidin zarokan. Divê kovarên zarokan tenê li ser xala fêrkirinê nesekin û dema bixwaze tiştê bide fêrkirin divê rêya

kêyfê, şîrovekirinê û fikrê jî bihêle ku zarok ji wan nivîsan aciz nebin. Divê di kovarên zarokan de beşên wekî xaçepirs, mamik, berhevkirin yan jî jêkirina wêneyan hebin ku zarok hem jê kêyfê bistînin hem jî ji aliyê destbikariyê ve bi pêş bikevin. Dema kovarên zarokan li gorî geşedana zarokan, li gorî asta zarokan, li gorî rastî û îzafiyeta zarokan bin kovar wekî serkeftî tên qebûlkin. (Oğuzkan, 2022, r. 347)

Kovargerîya zarokan cara ewil li Ewropayê di sala 1722an de derketîye holê. Kovarên zarokan yê pêşî kovarên exlaqî (Moralische Wochenschrift) bûn. Di van kovaran de li ser şîreta exlaqê disekînin. Kovara zarokan ya ewil bi navê *Leipziger Wochenblatt Für Kinder* di sala 1722an de li Almanyayê dest bi weşanê kiriye. Piştî vê kovarê li Îngilistan, Fransa û Amerîkayê jî gelek kovarên zarokan dest bi weşanê kirine. Di weşangeriya tirkî de jî kovara zarokan cara ewil di sala 1869 an de bi navê “*Mümeçyyiz*” dest bi weşanê kiriye (Şimşek, 2001, r. 65; Bayram, 2005, r. 484-500). Kovargerîya zarokan a kurdî 224 sal piştî Ewropîyan, 77 sal jî piştî tirkî dest pê kirîye (Taher, 2018, r. 2) Yekem kovara zarokan a kurdî cara ewil di sala 1946an de bi navê *Girr û Gallî Mindalanî Kurd* li Mahabadê dest bi weşanê kiriye. *Girr û Gallî Mindalanî Kurd* ji aliyê Partîya Demokrat a Kurdistanê ya Îranê ve hatiye derxistin û rêvebirê kovarê Qadirê Muderrîsî bû. Zimanê kovarê bi zaravayê soranî bû û bi temamî sê hejmar derketine (Subaşı, 2018, r. 66). Kovar rasterast ji bo zarokan derketîye û amanca kovarê jî pêşxistin û ronîkirina mejiyên zarokên kurd bûye. Di kovarê de gelek cureyên berheman cih girtine. Berhemên wekî çîrok, gotar, rêziman, helbest, pêşbirk, nivîsên mantiq û rewşenbîriya giştî û nivîsên agahdariyê cih girtine.

Kovara *Girr û Gallî Mindalanî Kurd* ji bo kovargerîya zarokan a kurdî pêngava yekem e û di warê xwe de xwedî cihekî giring e. Kovara *Girr û Gallî Mindalanî Kurd* bûye mijara wan kesan ku li ser kovarên zarokan xebat kirine. Li Bakur Türkan Tosun (2017), Îde Demîral Taher (2018) di tezên xwe yê masterê de behsa *Kovara Girr û Gallî Mindalanî Kurd* kiribin jî xebateke berfireh nehatiye kirin û tenê bi kurtasî agahî hatine dayîn. Li Bakur heta niha xebateke rasterast û berfireh nehatibû kirin. Xebata herî berfireh û xebata rasterast ev kovar kiriye mijara xwe û lêkolîneke berfireh hatiye kirin pirtûka bi navê *Girr û Gallî Mindalanî Kurd- Dîrokçeya Çapemenî û Medyaya Zarokan a Kurdî* ye. Nivîskarê pirtûkê Kenan Subaşı ye. Kenan Subaşı di qada edebîyata zarokan a Bakur de gelek xebatên pêşîn û hêja kiriye û di vê qadê de xebatên xwe dewam dike. Ev pirtûka wî jî di sehaya xwe de cihekî giring digire û hêjayî nirxandin û danasînê ye. Pirtûk di sala 2018an de ji aliyê Weşanxaneya Nûbiharê ve hatiye çapkirin. Pirtûk bi temamî 184 rûpel e. Pirtûk ji du beşên sereke pêk hatiye. Di binê van beşan de jî gelek binbeş û sernav cih girtine. Beşa yekem behsa “têkîliya zarok û medyayê û kurtedîroka çapemenî û medyaya zarokan a kurdî” kiriye. Beşa duyem jî behsa “vekolîn û danasîna *Girr û Gallî Mindalanî Kurd*” kiriye.

Me çawa li jor jî gotibû beşa yekem behsa “têkîliya zarok û medyayê û kurtedîroka çapemenî û medyaya zarokan a kurdî” kiriye. Beşa yekem bi destpêkê dest pê kiriye û bi encamê xilas bûye. Di destpêkê de pênaseya medya û çapemeniyê hatiye kirin. Di encamê de tiştên ku gotiye bi kurtasî û zelal ragihandiye. Di beşa yekem de du binbeş û di van her du binbeşan de jî gelek sernav cih girtine. Binbeşa yekem behsa “têkîliya zarokan bi çapemenî û medyayê re” kiriye. Di binê vê binbeşê de sernavên wekî: “zarok û medya”, “zarok û televîzyon”, “zarok û kovar” û “zarok û filmên wan” cih girtiye. Di sernavê “zarok û medya”yê de behsa têkîliya zarok û medyayê hatiye kirin û li ser giringiya medyaya zarokan hatiye sekinandin û medyaya zarokan divê çawa be hatiye nîşandan. Di sernavê “zarok û televîzyon”ê de li ser bandora televîzyonê hatiye sekinandin û bi tabloyeke berawirdkirina bandorên neyînî û erênî yê televîzyonê hatiye nîşandan. Di sernavê “zarok û kovar” de li ser giringiya kovargerîya zarokan hatiye sekinandin. Giringî û amanca kovarên zarokan û ji bo perwerdeya zarokan û geşedana zarokan giringî û bandora kovarên zarokan hatiye nîşandan. Di sernavê “zarok û filmên wan” de li ser girîngî, taybetmendî û amanca filmên zarokan hatiye sekinandin. Nivîskar di van her çar sernavan de mijar bi awayekî zelal ragihandiye. Di van nivîsan de em fêhm dikin ku nivîskar di vê

warê de gelek tişt xwendiyê û di vê sehayê de gelek lêkolîn kiriye. Cih daye fikrên gelek kesên ku di vê qadê de xebat kirine. Ev jî nivîsên nivîskar xurttir û derbasdar kiriye.

Di beşa yekem û binbeşa duyem de behsa “seyra geşedanê û dîrokçeya medya û çapemenîya zarokan a kurdî” kiriye. Bi awayekî sistematîk qonax bi qonax behsa xebatên medya û çapemenîya zarokan a kurdî hatiye kirin. Di vê beşê de li ser kovar û televîzyonên zarokan yên kurdî hatiye sekinandin. Di destpêkê heta roja ev xebat hatiye amadekirin, cih daye kovar û weşanên televîzyonan. Di vê binbeşê de xebatên ku hatine kirin bi sernavên “xebatên ku li Tirkîyeyê hatine kirin”, “xebatên li Ewropayê hatine kirin”, “xebatên ku li Iraqê û Herêma Kurdistanê hatine kirin”, “xebatên li Îranê hatine kirin”, “xebatên ku li Sûrîyê hatine kirin” hatiye nîşandan. Ev kovar û weşanên televîzyonan li gorî derketina dîroka xwe hatine rêz kirin. Li ser van kovar û weşanan gelek agahiyên giring hatine dayîn. Agahiyên van kovaran hatine dayîn. Navê kovarê, derketina dîroka kovarê, çend hejmar be, berpirsiyar û nivîskarên kovaran bi awayekî birêkûpêk hatiye dayîn. Nivîskar beşa yekem bi encamê qedandiye. Di encamê de bi kurtasî behsa van xebatan kiriye.

Subaşî di beşa duyem de behsa “vekolîn û danasîna Girr û Gallî Mindalanî Kurd” kiriye. Di vê beşê de jî dîsa gelek binbeş û sernav cih girtine. Di binbeşa yekem de destpêk cih girtiye û di vê destpêkê de behsa kovargerîya zarokan û behsa kovara yekem a zarokan a kurdî *Girr û Gallî Mindalanî Kurd* kiriye. Binbeşa duyem “sala 1946an û Girr û Gallî Mindalanî Kurd” e. Di vê binbeşê de pêşî behsa rewşa sîyasî ya wê wextê hatiye kirin û gelek agahiyên giring hatine dayîn. Di binbeşa sêyem “Girr û Gallî Mindalanî Kurd” de bi berfirehî behsa hejmarên kovarê, amanc û mebesta kovarê, babetên di kovarê de û naveroka kovarê kiriye. Bi tabloyekê berhemên ku di kovarê de cih girtine, hatine nîşandan. Di tabloyê de cureyên nivîsan, sernivîsê wan û nivîskarê wan hatiye dayîn. Heta ku nivîs çend rûpel e û di kîjan hejmarê de derketiye hatiye destnîşankirin. Nirxandineke berfireh û analîtîk hatiye kirin.

Di binbeşa “Kovara Girr û Gallî Mindalanî Kurd” û destpêka rojnamenûsîya perwerdeyî” de nivîskar pêşî behsa “Komara Demokrat a Kurdistanê” kiriye û behsa damezrandina komarê, xebatên komarê kiriye. Navên kovarên ku wê wextê hatine çap kirin daye. Di vê binbeşê de behsa kovargerî û rojnamenûsîya zarokan ya li Iraq û Îranê kiriye. Derbarê kovargerî û rojnamenûsîya li Iraq û Îranê de gelek agahî hatine dayîn. Di vê binbeşê de bi sernavê “teknîka rojnamenûsîyê di kovarê da” kovar ji aliyê teknikî ve hatiye nirxandin. Hin şaşiyên redaksiyonê bi tabloyekê hatiye nîşandan. Ji aliyê naverokî ve hatiye nirxandin û dîsa bi tabloyekê cureyên berhemên û hejmarên berhemên hatiye nîşandan. Di vê binbeşê de sernaveke wiha “edebîyata zarokan di kovarê da” cih girtiye. Di vê sernavê de nivîskar pêşî li ser edebîyata zarokan û li ser edebîyata zarokan a kurdî hin agahîyan dide, piştî derbasî kovarê dibe. Nivîskar helbest û gotarên di kovarê de li gorî edebîyata zarokan nirxandiye û fikrê xwe destnîşan kiriye.

Di binbeşa “jiyannameya nivîskarên gotarê” de navên heft nivîsakaran cih girtiye. Navên wan nivîsakaran ev in: Muhammed Tofîq Wirdî, Mela Qadirî Muderrîsî, Muhammed ‘Eterî Gillollanî, M.S. Qizilcî, M. Azer, Hêjarê Mukiriyani, Hêmin Mukiriyani. Nivîskar yek bi yek ev nivîskar dane nasandin û behsa xebatên wan kiriye.

Di dawîya pirtûkê de du pêvek cih girtine. Pêveka yekem “wergera kurmancî ya kovara Girr û Gallî Mindalanî Kurd” e. Pêveka duyem jî “nusxeyên orjînal yên kovara Girr û Gallî Mindalanî Kurd” e. Dîyar e nivîskar ji bo wergera kurmancî kedeke baş daye û hemû nivîs bi awayekî birêkûpêk û bihûrgilî amade kiriye.

Wekî encam em dikarin bibêjin ev pirtûka me danasîna wê kirî di qada xwe de pirtûkeke yekem e û valahîyek dagirtiye. Cara ewil di kurmancî de bi vî awayî xebatek hatiye amadekirin. Cara ewil Kovara Girr û Gallî Mindalanî Kurd bi vî awayî hatiye lêkolînkirin û li Bakur vekoler pê hesiyane ku kovareke

wiha ji bo zarokan hatiye amadekirin. Di beşa “Dîrokçeya çapemenî û Medyaya zarokan a Kurdî” de li ser gelek mijarên edebîyata zarokan hatiye sekinîn. Di warê dîrokçeya medya û çapemenîya zarokan a kurdî de gelek agahî hatiye dayîn. Nivîskar agahîyên li ser kovaran berfirehtir kiriba dê xebateke baştir û zelaltir çêbûya. Di beşa danasîna kovarê de danasînek û nirxandineke têr hatiye kirin. Kovar bi her awayî ve bi zelalî hatiye nirxandin. Di vî karî de bê guman lêkolîna Hîmîdadî Husên ya li ser rojnamegerîya kurdî jî gelek bandor lê kiriye. Çimku di qîsmeke danasîna kovarê de wekî wergêran e ku wê jî ji Hîmîdadî Husên neqil kiriye. Di vê beşê de tenê ji aliyê sernavan de tevlihevîyek heye û sernav pir zêde ne û çend cihan jî heman agahî hatiye dayîn. Bi îhtîmaleke mezin ew jî ji ber wergêrana rasterast ya Hîmîdadî Husên e. Heke xebata Husên di nav danasîna xwe de bimehanda dê maqûltir bûya. Di sernavê “sala 1946an û Girr û Gallî Mindalanî Kurd” de li ser komeley JK (Jîyanewey Kurdistan) û li ser PDKÎ (Partîya Demokrat a Kurdistanê Îranê) agahî hatiye dayîn û piştê vê dîsa di sernava “Komara Demokrat a Kurdistanê” de dîsa agahîyên komeleyê û partiyê cih girtine. Bi me hewce nedikir ku du cihên cuda dê heman agahî bîn dayîn. Di bin yek sernavî de agahî hatibûna dayîn dê baştir bibûya. Çend tiştên bi vî awayê nebin pirtûk ji aliyê dabeşkirina beşan û sernavan ve serkeftî ye. Nivîskar mijarên xwe kategorîze kiriye û li bin sernavan bi awayekî birêkûpêk rêz kiriye. Ev kategorîzekirina nivîskar mijar zelaltir kiriye û ji aliyê xwîneran ve jî fehmkirin hêsantir kiriye. Nivîskar di gelek cihan de tablo bi kar aniyê, vê jî ji aliyê dîtbarî ve gotinên wî hêsantir û xurtir kiriye. Ji aliyê jêrenotan ve jî pir dewlemend e, di van jêrenotan de gelek agahîyên giring daye û ji gelek çavkanîyan û ji gelek kesan sûd wergirtiye, ev jî nişanî me dide ku nivîskar ji bo vê pirtûkê lêkolînek û xwendineke kûr kiriye. Bi her awayî di vê pirtûkê de kedek û xebateke mezin heye. Ev pirtûk ji bo edebîyata zarokan a kurdî, ji bo çapemenî û medyaya zarokan a kurdî dibe çavkanîyeke sereke. Kesên ku di van qadan de bixebitin û tarîxa nêzik ya kurdan meraq dikin û kesên ku bixwazin xisûsen vîzyon û mîsyona Komara Kurdistanê bibînin, dikarin ji vê pirtûkê sûd wergirin.

Çavkanî/Referances

- Aytekin, H. (2016). *Çocuk ve Gençlik Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Bayram, Y. (2005). Türk Edebiyatının İlk Çocuk Dergisi: Mümeyyiz (1869-1870). *Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayı*, 9 (10), 484-500.
- Oğuzkan, F. (2022). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Subaşı, K. (2018). *Girr û Gallî Mindalanî Kurd- Dîrokçeya Çapemenî û Medyaya Kurdî ya Zarokan*. Stenbol: Weşanên Nûbihar
- Şimşek, H. (2001). "19. Yüzyılda Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine". *Milli Eğitim Dergisi*, (151), 1-9
- Taher, Î. (2018). Perwerdeya Nirxên Çandî û Civakî di Kovargerîya Zarokan a Kurmancî-Latîni de. (Teza Lisansa Bilind ya Çapnebûyî). MAÜ. Enstîtuya Zimanên Zindî yê Tirkîyeyê.
- Tosun, T. (2017). Edebiyata Zarokan di Kovara Nûbiharê de. (Teza Lisansa Bilind ya Çapnebûyî). BÜ. Enstîtuya Zimanên Zindî